

RESUMÉ

Karel Sládek

VLADIMÍR SOLOVJOV: MYSTIK A PROROK. *Osobnost a dílo Vladimíra Solovjova pohledem (nejen) české reflexe.*

Vladimír Solovjov je v předložené práci studován pod zorným úhlem několika aspektů jeho tvorby. Mystický a prorocký pohled je vřazen do širšího rámce jeho teosofického systému, který celý život propracovával a ve kterém je možné vysledovat jak „kontinuitu“ myšlení v zachování věrnosti všejednotícím atributům *krásky, dobra a pravdy*, tak „diskontinuitu“ v postupném odhalování nových horizontů poznání, kdy nejednou překonával mentalitu své doby. V mnohých učeních Solovjov našel jen parciální zlomek všejediné kosmické vize světa, jak mu ji zjevila Boží Moudrost-Sofie v Egyptě. Mystického daru se snažil využít v universálním pohledu na smysl dění, kdy vynikl prorocký ráz jeho tvorby v hledání jednoty všech věcí, zejména jednoty v Církvi.

Solovjov během svého života hledal s pečlivostí jemu vlastní již uvedené univerzální a transcendentní hodnoty *pravdy, dobra a krásy*, a to v rámci vlastního teosofického systému, který zahrnuje syntézu vědy, filosofie a teologie. V Solovjovově tvůrčím životě byly tyto aspekty vždy přítomny a zdá se, že si jejich podrobné rozpracování již za dob universitních studií rozvrhl do celé své intelektuální a duchovní cesty. Jeho metodický přístup byl vždy teosofický, přestože by se mohlo zdát, že v pozdější fázi byl více teologický (kristocentrický).

Je nutno ale zmínit, že Solovjovův teosofický systém byl velmi specifický svými jasně definovanými kritérii respektujícími závěry vědy, filosofie a teologie v rámci křesťanského poznání, takže jakákoliv podobnost s pozdějšími interpretacemi oboru teosofie, jak se prezentovala například v synkretické formě západního myšlení (téměř ve smyslu nového náboženství), je silně zavádějící. Teosofický systém vytváří hledanou „kontinuitu“ jeho myšlení, takže jakákoliv analýza Solovjova bez ohledu na tuto celistvou formu poznání by byla vždy jen parciální a neúplná.

Jistou „diskontinuitu“ v Solovjovově myšlení je možné vysledovat ve vztahu k jeho životním krizím, kterými si prošel a které byly pro něho výzvou k opuštění předchozího výlučného vnímání skutečnosti. Nový pohled pak více odpovídal kritériu všezahrnující kosmické univerzality. Jeho intuice se promítly do konkrétních postojů: *myšlení* vzhledem k *pravdě* (zvláště v otázce církevní), *vůle* vzhledem k *dobru* (v otázce společensko-etické) a *citu* vzhledem ke *kráse* (v hlubším pochopení smyslu lásky).

Za všeobecné přijetí svých vizí, které měly změnit paradigma doby, byl ochoten jít proti proudu a mínění většiny, což mu vyneslo konec jeho akademické dráhy, otevřené napadání a publikační cenzuru ze strany carského režimu a pravoslavné církve.

Dalším přínosem práce je vztažení Solovjovova myšlení do konfrontace s českými duchovními a intelektuálními proudy. Myšlenky Vladimíra Solovjova inspirovaly k nemálo

reflexím českého písemnictví již od počátku 20. století. V úvodní studii byl představen spor o Solovjovově mystickém a prorockém odkazu z pohledu dvou českých myslitelů: Ladislava Klímy, pro kterého Solovjov nebyl mystik pro jeho racionalitu a jen velmi nepatrné záblesky iracionální mystické intuice, a Tomáše Masaryka, který naopak Solovjovovu racionalitu přijímal a k iracionální povaze jeho bytosti se stavěl kriticky, jelikož sám byl zastáncem nemystického křesťanství. Avšak dle katolického pohledu na mystiku s kritérii zahrnutí ekonomie spásy v Kristu, smyslu *pro Smlouvu*, důraz na svatost života než na získaný zážitek, a konečně na jazykovou nevyjádřitelnost setkání s transcendentní zkušeností opřenu o Písmo, lze Vladimíra Solovjova za mystika a následně i za proroka kosmické všejednoty Universální Církve Kristovy považovat, jak také dokládá například Romin-Petrov.

Ještě za dob Rakouska-Uherska byl Solovjov na českém území uváděn v mnohých sbornících či bibliografiích (*Ottův slovník naučný*, *Bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1828 do konce roku 1913*), časopisech (*Časopis katolického duchovenstva*, *Museum*, *Hlídka*, *Slovanský přehled*) či v první monografii Karla Jindřicha. V prvorepublikovém prostředí se pak o Solovjovovská bádání kromě dalších časopiseckých článků (přidejme k již citovaným časopis *Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje pod ochranou bl. Panny Marie*, *Jitro*) přičinily osobnosti jako Emanuel Chalupný, Ladislav Klíma, František Krejčí, Tomáš Masaryk či Vincenc Pořízka. Renesance Solovjovovských bádání po sametové revoluci je svázána především s aktivitami Velehradu, Centra Aletti a nakladatelství Refugium (Pavel Ambros, Michal Altrichter).

Již názvy článků či knih naznačily, jak široké spektrum témat pro reflexi se vlivem myšlenek Vladimíra Solovjova objevilo v českém prostředí. Ne vždy byly objektivně pochopeny, což ale velmi zajímavě vykresluje odlišné duchovní, intelektuální a kulturní vnímání historické reality doby, ve které zmínění autoři žili a která formovala jejich teologicko-filosofický pohled na svět. Přesto se mnozí z těchto autorů snažili o velmi poctivé úvahy nad Solovjovovými postoji v nejrůznějších otázkách lidského poznání. Solovjov otevíral jejich mysl a srdce novým horizontům vědění a představoval pro ně mnohdy vzdálený myšlenkový svět, který je dokázal velmi obohatit. Určité napětí mezi subjektivním setkáním těchto dvou světů bylo velmi plodné a vytvořilo dobré podmínky pro objevování komplexity všejediné pravdy.

Životní příběh raného Vladimíra Solovjova v kontextu jeho doby a mladistvého hledání vlastní identity. Prvotní dětská víra otců byla v období dospívání s nádechem rebelie opuštěna a Solovjov se stal zaníceným následovníkem nihilistů, materialistů a socialistů. Při poctivosti hledání důsledků rozumových východisek ateismu shledal, že jeho vůle tíhne k nicotě, k sebezničení, k sebevraždě. Z tohoto dilema ho vyvedla filosofická intuice obhajující existenci Boha jakožto odpověď na tísnivé existenciální otázky lidského bytí. Hledaný mystický prožitek Boží Sofie uvedl Solovjova do poznání kosmické všejednoty všech věcí, aby se z prvotního pojetí universálního náboženství stala universálně pojatá Všeobecná Církev. Vladimír Solovjov měl pak celý život díky své vlastní zkušenosti veliké pochopení

pro lidi hledající, neboť jejich poctivé otázky a pochybnosti o smyslu života během jisté periody svého života sdílel. Náboženská identita Solovjova pevně zakotvila v křesťanství, přičemž jeho niterná spiritualita byla kosmická a ekumenická: katolická i pravoslavná.

Mystické snubní setkání s Boží Sofií Solovjov rozpracovával ve svém sofiologickém systému. Boží Sofie ve věrnosti biblicko-mudroslovné, patristicko-pravoslavné i protestansko-mystické tradici má roli prostředníka mezi světem viditelným a neviditelným. Aby se Solovjov vyhnul protikladu nebo smíšení obou světů v pantheistické interpretaci - jak ji v českém akademickém prostředí mylně pojal František Krejčí - vnímá roli Boží Sofie ve dvou vyjádřeních: Boží Sofie jako Moudrost na věčnosti, která po stvoření světa utváří universum skrze dialektické vztahy mezi *Slovem (Logos)*, *Moudrostí (Sofie)* a *duší světa*, a dále jako historicky vtělená *Moudrost* národů a náboženství nacházející svou plnost a završení v mariánském, kristologickém a ekleziologickém obrazu. Solovjovovu sofiologii pak správněji v prvorepublikovém Československu představil ve svých dílech Vincenc Pořízka a Tomáš Masaryk.

S příchodem člověka se vývoj universa - „kosmosofie“ - promění v „historiosofii“, tedy postupné pedagogické pronikání *Moudrosti* do dějin člověka. *Duše světa* se s příchodem člověka navrací k sobě, ale dochází k opětovnému kosmickému pádu do egoismu, který v člověku zůstává jako sklon k zlému. Dědičný hřích prvního Adama má i své náboženské důsledky. Vývoj kosmické vize antropologie, ve které veškerá tíhnutí universa jsou přítomna i v člověku

samotném, u Solovjova zahrnují mnohé religionistické reflexe. Od přírodního náboženství podléhajícího nespoutaným žvlům se podle Solovjova člověk odpoutal svým asketismem v buddhismu, platonismus dále rozvinul *svět idejí* za tímto světem, se kterým židovský národ získal osobní zkušenost jako s osobním „já“, které se historicky vtělilo v osobě Bohočlověka Ježíše Krista. Solovjovova religionistika má vývojový (evoluční) a kristocentrický charakter. Protiklad mezi tímto duchovním úkolem člověka a historickou realitou 20. století si v prvorepublikovém Československu všímal zejména Antoš, který v Solovjovovi viděl proroka bohočlověčenství, což je cesta, na kterou by se lidstvo mělo vydat po zkušenosti válečných útrap. Smyslem směřování člověka je obnovení svého původního *Božího obrazu* v boholidské přirozenosti Krista.

Proroctví *pravdy* Solovjov hledal ve vizi nerozdělené, neviditelné, kosmické a duchovní Universální a Všeobecné Církve Kristovy, ve které postupně zakotvila jeho křesťanská identita. Solovjov se v tomto období svého života snažil vytvořit platformu pro sjednocení katolické a pravoslavné (v závěru života i protestanské) církve, což je podle jeho názoru nezbytné pro evangelizaci světa. Slavjanofilská perioda mu poodhalila smysl pravoslaví. Odklonem od výlučného slavjanofilského ortodoxního fundamentalismu Solovjov studoval duchovní odkaz katolictví. Jeho vstup do prostoru katolické církve a poctivá touha pochopit katolictví „zevnitř“ mnohé katolíky přesvědčila o jeho konverzi. Ekumenická vize jednoty křesťanů byla tehdy nepřijatelná a Solovjov realizaci návratu do původní historické jednoty církví prorocky vytyčil cestu.

Stále je velmi diskutabilní Solovjovův příklon ke katolické církvi, kterou dříve považoval za církev „Antikristovy zrady“. Někteří katoličtí představitelé - u nás například Karel Jinřich či Antonín Salajka - hodnotí Solovjovův posun v myšlení a účast na uniatské liturgii jako odvrát od pravoslaví, což skálopevně vyvracejí pravoslavní věřící, pro které nikdy pravoslavnou církev neopustil, jelikož před smrtí ho zaopatřoval pravoslavný kněz. Vyváženěji v českém prostředí hodnotí Solovjovu ekumenickou ekleziologii Jan Durkaň a zejména Anna Tesková.

Jak již bylo uvedeno Solovjov sám sebe považoval za universálního křesťana duchovní, neviditelné a nerozdělené Církve. Mystická jednota všesvětové Církve byla pro něho nerozdělena a nenarušena viditelným rozkolem. Solovjov byl křesťanem, který plně dýchal oběma plícemi křesťanství: pravoslavnou i katolickou.

Proroctví *dobra* zvěstuje Solovjov v optimistickém období tvorby, kdy skálopevně věří, že se jím postulované etické principy postupně realizují v následné historické etapě dějin. V lidských dějinách sleduje proces sjednocování lidstva do jednoho celku, rozvoj solidarity mezi lidmi a národy, pronikání universalismu a jeho naplnění v *Božím Království*. V ekonomické sféře se vyslovil s kritikou kapitalismu i socialismu, který realitu redukuje jen na hmotné statky neberoucí ohled na duchovní smysl lidského směřování a křesťanskou solidaritu. Válku vnímá jen jako „nutné“ zlo za účelem spravedlnosti a scelování lidí.

Role národních celků nachází u Solovjova smysl v nikoli nacionalistickém, ale náboženském (křesťanském) sebeurčení - jak v českém prostředí vnímal Solovjovo pojetí poslání národů i Ivan Marianov či Tomáš Masaryk. Posledně jmenovaný místo Solovjova universálního pojetí Všeobecné Církve vytřídil pro smysl českého národa jen větev protestanskou. Solovjovovu vizi svobodné teokracie a universálního katolictví nijak nesdílel. Trestně-právní problematice u Solovjova se věnuje Emanuel Chalupný, pro kterého však existuje též právo mravně irelevantní.

Se svým etickým postojem proti trestu smrti se Solovjov již dříve dostal do konfliktu s carským Ruskem, a to svým způsobem předznamenávalo střet mezi Solovjovovými etickými principy a mnohdy krutou realitou dní. Konflikt vyústil v Solovjovovu rezignaci na možnost realizace *dobra* pozvolným historickým vývojem a příklon k apokalyptické vizi uskutečnění *dobra* v eschatologickém završení. Sledovat historii metodou duchovní realizace solidarity a lásky je v přehršli soudobých interpretací dějin stále aktuální.

Ladislav Klíma Solovjovovu etiku kategorizuje jako *mimopřirozenou etikou absolutní*, tedy vycházející z mimo přírodu se nacházejícího principu a vedoucí ke spojení s Bohem. A Josef Olšr přináší svědectví o tom, jak se Solovjovem proklamované ctnosti projevovaly v jeho štědrém charakteru, zejména k těm neubožejším a nejchudším lidem žebrajícím na ulicích. Sociální spravedlnost může začínat právě u nich a od přiznání almužny těmto nejnepatrnějším „bratřím Krista“.

Proroctví krásy bylo v práci analyzováno na základě vnímání estetického smyslu přírodní evoluce, mezilidské lásky i konkrétního odrazu Solovjovova vztahu ke konkrétním ženám. Před současnými převážně deterministicko-mechanickými interpretacemi evoluce přírody jakožto boje o genové přežití staví Solovjov již v 19. století aspekt krásy jakožto důležitého vnitřního hybatele přírodních procesů. Aspekt krásy v přírodě je v Solovjovově pojetí plně provázán s rozvojem *dobra*, tedy ne negativním, ale pozitivním etickým zdokonalováním v evoluci, což potvrzuje rozvíjející se přítomnost pravdy *boholidství* v symbolické formě transformace světla v hmotě, které způsobilo její oživení. Mezilidská láska nabývá také transcendentního smyslu. Stav zamilovanosti a idealizace partnera je obdobím vzhledu do pravé podstaty člověka, do jeho původního a neporušeného „Božího obrazu“, který je v něm. Láska pak má vyšší smysl než jen plození potomstva, a to skrze překonávání egoismu a tíhnutí ke zlému, když se v manželské lásce odevzdávají jeden druhému.

Do Solovjovova vlastního života zasáhlo několik žen, které ovlivnily jeho vnímání reality. Nenaplnění konkrétních vztahů se ženami ve svazku manželství se u Solovjova promítlo do milostné poezie a meditací o lásce. Sublimace vlastního *erótu* se projevila i v mystické zkušenosti setkání s Boží Sofií. Skrze jednotlivé ženy odkrýval nové charakteristiky Boží Sofie. Při prvotní dětské zamilovanosti Boží Sofia uklidnila během liturgie jeho žárlivostí šířanou mysl. V nerozhodném vztahu k sestřenici Romanovové se promítal jeho počáteční negativní asketismus, ze kterého ho částečně vysvobodilo trojí setkání s Boží Sofií zjevující smysl

kosmické všejednoty. Spontánní vztah ke své žákyni Polivanovové je charakterizován Solovjovovou společnou vizí po lidstvo a hledáním prostředníka mezi světem viditelným a neviditelným v sofiologii. Celoživotně vřelý vztah Solovjova k vdané Chitrovové doprovází poklidné hledání tváře Sofie, která z původní gnosticko-kabalistické interpretace získávala stále více mariánský ráz. Ženu závěrečné etapy jeho života, Martynovovou, doprovázejí bouřlivé emoce a vize Sofie eschatologického završení boje *Dobra se zlem*.

Solovjovovo tušení předčasného konce doprovázela duchovní i intelektuální rekapitulace celé jeho životní tvorby. Jakoby znovu prožil celý svůj život a prohloubil úsilí za historické uskutečnění syntézy vědy, filosofie a náboženství. Bohužel se stále více setkával s odmítnutím, což se stále častějšími projevy neuróz umocnilo jeho vnitřní boj za *pravdu, dobro a krásu*. Závěrečná fáze je apokalyptická, kdy se vyrovnání s vlastní smrtí proměnilo v širokou eschatologickou vizi konce časů. Studie před představením charakteru Antikrista představila tři osobnosti, se kterými se Solovjov na sklonku života vyrovnával, a to nonkonformního křesťana Tolstého, zakladatele islámu Muhamada a německého zvěstovatele nadčlověka Nietzscheho.

Solovjov se obával Tolstého pasivity před zlem a pochybování o síle vzkříšení. Celý život vedl s Tolstým dialog o otázkách víry. Vztahu Solovjova s Tolstým si všíma Tomáš Masaryk, který měl větší pochopení pro nemystické křesťanství Tolstého založené na etice *Horského kázání*. Solovjovův boj s Antikristem interpretuje a posouvá do představy vnitřního boje s pozitivní etikou Tolstého. Osoba

Antikrista však skrývá závažnější hlubinně-psychologické příčiny i důsledky. František Krejčí pak vnímá osobnosti Solovjova a Tolstého ve vzájemné dialektice, aniž by více rozlišil rozdíly jejich cest.

Poctivé studium islámu a Muhamada dovedlo Solovjova k přesvědčení o prozřetelnostní roli tohoto monoteistického náboženství. Islám se podle Solovjova rozmohl v místech, kde selhalo křesťanství. Cestu islámu vnímá jako oprávněnou a hluboce duchovní, avšak s rizikem odmítnutí Krista při setkání s jeho realitou vzkříšení.

Jestliže islám je pro Solovjova duchovní cesta, potom o Nietzcheho filosofii nelze říci opak. Taktéž s jeho následovníky je třeba vést dialog, jelikož se vydali na cestu do hlubin lidského nitra. Skrytou touhu po „nadčlověku“ je podle Solovjova zapotřebí proměnit v touhu po „Bohočlověku“, jinak mají před sebou opět riziko pokušení přitakání zlému. Český následovník *nietzscheánství* Ladislav Klíma z druhé strany hledí kriticky na Solovjovovu nauku jako na metodu kategorizovat a systematizovat realitu, což odmítá. Přijímal jen Solovjovovy „iracionální“ a „instinktivní“ výpovědi v mystické zkušenosti.

Dostáváme se k osobě Antikrista. Pro Solovjova jde na základě jeho poslední sepsané legendy o vědomé vnitřní odmítnutí Krista a souhlas se zlým, což se projevilo i na psycho-somatickém popisu zevnějšku při Antikristově volbě zla. Pro Solovjova je Antikrist světovládce budoucnosti, který strhne mnohé, ale křesťanští mučedníci katolické, pravoslavné i evangelikálních církví zůstanou věrni. Před závěrečným

návratem Krista i židé započnou svůj boj proti Antikristu. Solovjov geniálním způsobem představil ekumenickou jednotu křesťanů a to podstatně z každé tradiční křesťanské denominace. Není bez souvislosti, že křesťané 20. století svým společným mučednictvím svědčili před ideologickými totalitními systémy o viditelné jednotě Solovjovem zvěstované Všeobecné Církve.

Práce nemohla alespoň ve velmi stručné formě nezmínit též některé pokračovatele Solovjovovských bádání. Nemálo jeho následovníků z řad pravoslavné církve začalo novým způsobem vnímat univerzální, kosmický a ekumenický rozměr vlastní víry. Solovjovovy kosmologické a historické představy ovlivnily mimo jiné pravoslavné filosofy a teology, jako byl Pavel Florenskij, Nikolaj Berďajev, Nikolaj Losskij či Sergej Bulgakov. Nápadnou podobnost jeho evolučních představ o kosmu v její kristologické dimenzi nalezneme též v myšlení katolického teologa Pierra Teilharda de Chardin, přestože ten Solovjovovy práce nejspíše přímo neznal.

Na závěr ještě dodejme jeden prorocký aspekt Solovjovovy tvorby, jak se aktualizoval v učení katolické církve. Mnohé Solovjovovy průkopnické intuice lze nalézt více než 60 let po jeho smrti v duchu dokumentů *Druhého vatikánského koncilu*. Vývoj některých Solovjovových dedukcí a jejich analogii v koncilních dokumentech můžeme formulovat v následujících charakteristikách:

V raných Solovjovových mystických vizích Boží Sofie, která mu odhalovala smysl kosmické všejednoty, přešel od původního synkretického období, kdy hledal všezahrnující

univerzální náboženství, k pojetí předkřesťanských náboženství jakožto důležitých duchovních tradic připravujících lidstvo na událost Krista. Taktéž deklarace koncilu *Nostra Aetate* vnímá pozitivní prvky spirituality nekřesťanských náboženství.

V otázce církevní osciloval Solovjov mezi původní slavjanofilskou pozicí vyzdvihující roli pravoslaví a následnou katolickou, která uznávala papežství, aby se jeho univerzální pojetí víry upevnilo v existenci duchovní, mystické, historicky nerozdělené Všeobecné Církve, která přivádí veškerenstvo k boholidské podstatě Krista a ztracené kosmické všejednotě. Analogicky dekret koncilu *Unitatis Redintegratio* hovoří o ekumenické nutnosti nalezení jednoty mezi křesťanskými církvemi.

V soudobé společnosti hledal Solovjov rozvoj etických principů, které působením Církve dovedou historii lidstva do Božího království, přičemž změnil původně zamýšlené poklidné kontinuum na apokalyptickou vizi závěrečného boje Dobra se zlem. Dokumenty koncilu - zejména konstituce *Gaudium et Spes* - se otevřely dialogu s potřebami soudobé společnosti, uvědomují si pozitivní etické hodnoty, po kterých lidstvo touží a ke kterým se vývojem dopracovává, ale nezapomíná, že ve světě probíhá i boj Dobra se zlem, ve kterém mučedníci svědčí o pravých hodnotách Božího království.

Všichni Solovjovovi následovníci i odpůrci svědčí o jeho náboženském géniu, univerzálním intelektuálním záběru a komplexním přístupu ve všech oblastech lidské existence,

který je neustále inspirativní. V současném světě plném egoistického rozdělení, náboženských střetů a válečných antagonismů, ale též neutuchající touhy po harmonii a jednotě, Solovjov umožňuje pochopit více do hloubky pravý smysl kosmického a historického dění v jeho křesťanské perspektivě.

Počet slov doktorské práce: 50 905